Б61

3552р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

БІЛГОРОДСЬКА ОЛЕНА ЄВГЕНІЇВНА

УДК 372.212.3+372.1

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК ДІТЕЙ 6–7-РІЧНОГО ВІКУ

13.00.02 – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2012

8814
НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Бабченко Ольга Володимирівна,
Приватний навчально-виховний
комплекс "Вільна школа "АСТР"
заступник директора
з науково-методичної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Шевнюк Олена Леонідівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кайдановська Олена Олександрівна,
Національний університет
"Львівська політехніка",
доцент кафедри архітектурного
проектування, інституту архітектури.

Захист відбудеться 11 січня 2013 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, за адресою 01601, м. Київ-30, вул. Пірогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пірогова, 9.

Автореферат розісланий " 7 " грудня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **А. В. Козир**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування національної системи освіти в Україні передбачає оновлення підходів до навчання дітей 6–7-річного віку в загальноосвітній школі. Серед них важливими є вдосконалення та поліпшення процесу навчання графічної грамоти та формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів початкових класів. Це підтверджує "Державний стандарт початкової загальної освіти", який чітко вказує на те, що у початковій школі в учнів має бути сформована на доступному рівні система художньо-графічних знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва, а також забезпечує гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання, говоріння, читання і письма).

З метою досягнення ефективності адаптації дітей 6–7-річного віку до вимог навчання у школі вважаємо необхідним запровадження інноваційної методики формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку засобами образотворчого мистецтва. Освітньо-творчий потенціал образотворчого мистецтва є унікальним, як у вирішенні завдань художнього, так і графічного напрямку. У процесі навчання, відтворюючи на папері знаки письма як образи, молодші школярі одночасно опановують навички графічної діяльності та розвивають образне мислення. Вікова специфіка дітей 6–7-річного віку дозволяє використати образотворчу діяльність як найдоступнішу і захоплюючу форму навчання, засобом якої формуються уміння і навички графічної та художньо-графічної діяльності молодших школярів.

В умовах науково-технічного прогресу, коли обсяг інформації постійно зростає, успіхи в її одержанні, збереженні та переробці тісно пов'язані з розвитком і вдосконаленням письма, що є важливою складовою людської праці в усіх її різновидах. Письмо є одним із найвидатніших досягнень цивілізації. Змінювались знаряддя письма і матеріали, які використовували для нього, але органічно незмінною залишилась рука людини, якою вона пише та малює.

Сучасне розуміння культури писемного мовлення передбачає грамотне, правильне висловлення думки за допомогою графічних знаків – літер (на письмі), охайне, чисте, відповідно до мовних норм, каліграфічних та естетичних правил письма. Підготовка до письма починається вже в першому класі протягом підготовчого періоду навчання грамоті. Так на кінець підготовчого періоду програмою ставиться ряд вимог до початкових умінь і навичок учнів 6–7-річного віку, серед яких – правильно тримати ручку під час письма, рухати ручку вздовж рядка, орієнтуватися на сторінці зошита, зображувати і розташовувати у робочому рядку елементи літер. Практична реалізація цих вимог стикається з низкою проблем цього періоду навчання молодших школярів.

Зокрема, недостатньо використовується педагогічний потенціал уроків образотворчого мистецтва у початковій школі, можливості сумісної методичної діяльності педагогів з навчання письму і образотворчого мистецтва, інноваційні методи оптимізації процесу графічного навчання в цілому.

Наукові дослідження та їх аналіз у галузі психології, педагогіки та методики навчання образотворчого мистецтва свідчать про наявність наукового підгрунтя для вирішення проблеми формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку. У галузі навчання і виховання засобами мистецтва досліджено:

- системний підхід до вивчення естетико-педагогічних явищ і процесів в працях філософів М.Драгоманова, О.Духновича, О.Лосєва, Г.Сковороди і провідних фізіологів В.Бехтерєва, Є.Гір'янова, Д.Селлі та ін.;
- методологію художньо-естетичного навчання та виховання в психолого-педагогічних працях О.Леонтьєва, І.Лернера, С.Русової, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, Г.Падалки;
- провідну роль художньої діяльності у формуванні особистості у працях з психології і педагогіки О.Абдулліної, Л.Венгера, Л.Виготського, В.Давидова, Я.Каменського, Р.Немова, А.Новікова, І.Песталоцці, К.Платонова, К.Річчі, Ж.Руссо, К.Ушинського, Д.Ельконіна;
- у лексикографічних та методичних виданнях із психології та педагогіки Ю.Бабанського, С.Гончаренко, А.Деркача, О.Запорожця, І.Лернера, В.Лозової, В.Мижерикова, І.Подласова, С.Рубінштейна, О.Усової, І.Харламова, Г.Щукіної, М.Ярошевського;
- теоретико-методичні засади художньо-педагогічної освіти у працях О.Бабченко, А.Богуш, Л.Вовк, Л.Любарської, Л.Масол, М.Резніченко, О.Шевнюк, О.Щолокової;
- ефективні методи художнього навчання у роботах В.Вільчинського, І. Глинської, Т.Комарової, В.Кузіна, Г.Лабунської, Б.Неменського, В.Мухіної, Г.Назаревської, Н.Полуніної, Є.Рожкової, Н.Сакуліної, Є.Фльоріної, Ф.Шмітта та ін;
- надбання практичного досвіду навчання образотворчого мистецтва молодших школярів педагогів-художників Т.Введенської, К.Кардобовського, Н.Ростовцева, В.Щербакова та ін.

Соціальна та педагогічна значущість проблеми формування художньо-графічних знань і вмінь дітей 6-7-річного віку засобами образотворчого мистецтва, а також потреба у визначенні оптимальних шляхів їх формування вимагає сьогодні теоретичних та практичних розробок, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: *"Методика формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку"*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри ужиткової творчості та методики художнього навчання Державного закладу "Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського" "Психолого-педагогічне забезпечення процесу формування здатності до професійної діяльності вчителя образотворчого мистецтва" (№ 0109U000203). Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського (протокол № 2 від 29.09.2005 року) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в НАПН України (протокол № 5 від 22.05.2007 року).

Мета дослідження – розробити та теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити методику формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку засобами образотворчого мистецтва.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання** :

- конкретизувати сутність, зміст художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку та визначити їх компонентну структуру;
- розробити модель формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів засобами образотворчого мистецтва;
- розробити та обґрунтувати критеріально-рівневу систему сформованості художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку;
- розробити методику формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів у процесі навчання образотворчого мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах;
- експериментально перевірити методику формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів у процесі навчання образотворчого мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах;
- запропонувати науково обґрунтовані методичні рекомендації щодо формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку.

Об'єкт дослідження – процес навчання образотворчого мистецтва дітей 6–7-річного віку у загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет дослідження – методи формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використовувався комплекс методів:

теоретичних – аналіз державних документів з питань розвитку освіти (Державний стандарт початкової загальної освіти від 20 квітня 2011р. № 462), сучасних концепцій змісту мистецької освіти і процесу навчання, узагальнення досвіду роботи вчителів початкового навчання, теоретичний та логіко-історичний аналіз і синтез філософських, психолого-педагогічних джерел з питань формування художньо-графічних та каліграфічних умінь та навичок молодших школярів; аналіз навчальних програм, підручників і навчальних посібників;

емпіричних – бесіди, спостереження за динамікою формування у молодших школярів художньо-графічних умінь і навичок, тестування, анкетування, творчі та практичні завдання; порівняльний аналіз продуктів дитячої творчості; констатувальний та формувальний експерименти для визначення результативності експериментально-дослідної роботи;

статистичних – вивчення динаміки формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7- річного віку (за методом Колмогорова-Смирнова).

Наукова новизна одержаних результатів:

– розроблено методику формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, що базується на впливі їх образотворчої діяльності на формування графічної готовності учнів; обґрунтовано модель формування художньо-графічних умінь та навичок дітей молодшого шкільного

віку, засновану на домінантності художньо-графічних аспектів образотворчого мистецтва;

– *конкретизовано* сутність, зміст та компонентну структуру художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в аспекті взаємодії гігієнічного, техніко-графічного, операційно-регулятивного та художньо-діяльнісного її компонентів;

– *уперше розроблено* критерії (ціннісно-орієнтаційний, художньо-інформаційний, операційно-регулятивний, творчо-практичний) та рівні сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, які забезпечують ефективне їх діагностування в учнів загальноосвітніх шкіл;

– *подальшого розвитку набули* розуміння впливу образотворчої діяльності на художній розвиток дітей 6–7-річного віку.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в навчальний процес авторської методики формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку в процесі образотворчої діяльності; створенні навчальної програми та навчально-методичних рекомендацій "Образотворче мистецтво 1 клас". Розроблений навчально-методичний комплекс доцільно використовувати на уроках образотворчого мистецтва у загальноосвітніх школах; для розробки методичних рекомендацій щодо вдосконалення підготовки учителів образотворчого мистецтва, для коригування навчальних планів і програм з підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Результати дисертаційного дослідження стануть у нагоді вихователям дошкільних закладів, окремі вправи можуть бути корисними для навчально-розвивальної діяльності на уроках письма у початковій школі.

Теоретичні положення та практичні результати проведеного дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Одеської спеціалізованої школи № 119 з поглибленним вивченням англійської мови Одеської міської ради Одеської області (акт про впровадження у навчальний процес №11 від 09.02.2012 р.), Одеської загальноосвітньої школи № 57 І-ІІІ ступеня імені героя Радянського Союзу М.Орликова Одеської міської ради Одеської області (акт про впровадження у навчальний процес № 31 від13.02.2012 р.), приватного навчально-виховного комплексу "Вільна школа "АСТР" м. Одеса (акт про впровадження у навчальний процес № 7/24-02 від 24.02.2012 р.), Одеської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату імені проф. П. С. Столярського при Міністерстві культури і туризму України (акт про впровадження у навчальний процес № 39 від 23.02.2012 р.), Одеської загальноосвітньої школи №62 І-ІІІ ступеня Одеської міської ради Одеської області (акт про впровадження у навчальний процес № 141 від 3 березня 2012 р.).

Особистий внесок автора. У статті "Історико-педагогічні аспекти розвитку дитячого малювання дітей 6–7-річного віку", написаній у співавторстві з Бабченко О., автору належить історичний огляд розвитку вмінь і навичок малювання дітей 6–7-річного віку (60% надрукованого матеріалу); у статті "Образотворче мистецтво як засіб психофізіологічної корекції дітей 6–7-річного віку", написаному в співавторстві з Бабченко О., автору належать експериментальні результати графічного тесту М.Панфілова "Кактус" (55% надрукованого матеріалу).

Апробація та впровадження результатів дослідження. Положення й висновки обговорювалися та доповідалися *на міжнародних* науково-практичних конференціях, а саме: ІІІ Міжнародна наукова-практична конференція "Теорія та практика управління педагогічними процесами " (м. Одеса, 2007р.), ІІ Міжнародна наукова-практична конференція "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти" (м. Київ, 2007 р.); Міжнародні педагогічні читання на пошану Б. М. Ступарика "Проблеми якості виховання і навчання у системі безперервної освіти" (м. Івано-Франківськ, 2008 р.); *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: Всеукраїнська науково-методична конференція "Культура, мистецтво та освіта в умовах глобалізації: проблеми і перспективи розвитку" (м. Вінниця, 2007 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція "Образотворче мистецтво у контексті сучасності" (м. Полтава 2007 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція "Створення здоров'язберігаючого навчально-виховного середовища на принципах природовідповідності в умовах приватного навчального закладу" (м. Одеса, 2009 р.); на засіданнях кафедри ужиткової творчості та методики художнього навчання художньо-графічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць, серед яких 6 одноосібних статей та 2 статті у співавторстві у фахових виданнях з педагогіки, затверджених ВАК України.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел (346 позицій), 13 додатків на 74 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації – 199 сторінок. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 322 сторінки. Робота містить 30 таблиць, 33 рисунка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, сформульовано завдання, розкрито методологічні засади означеного феномена, охарактеризовано методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження її результатів.

У першому розділі – *"Теоретичні засади формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку"* – розглянуто теоретичні засади досліджуваної проблеми, проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, мистецтвознавчу, методичну літературу щодо формування умінь та навичок дітей 6–7-річного віку.

Початкова освіта закладає фундамент усебічного, у тому числі й художньо-естетичного, розвитку особистості, формує її активне мислення та творчий потенціал. Неодмінною умовою цього процесу є залучення молодших школярів до художньо-графічної діяльності, що виступає чинником його цілісного навчання та розвитку. Опанування та вдосконалення художньо-графічних умінь і навичок,

які водночас перетворюються в умову та основу засвоєння інших знань, умінь та навичок, є результатом навчального процесу. Цілеспрямоване формування у дітей молодшого шкільного віку каліграфічних умінь та навичок засобами образотворчого мистецтва забезпечує швидкий та тривалий результат за умов цілісного підходу, що об'єднує весь спектр художньо-графічної підготовки дитини.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив уточнити змістову сторону поняття "художньо-графічні уміння та навички". Термін "художньо-графічний" має неоднозначне тлумачення. У науковій літературі він трактується як "художній", що постає об'єктом мистецтва, а також "графічний", який є і об'єктом мистецтва, і об'єктом науково-технічної діяльності. Графічна діяльність на уроках математики, праці, креслення принципово відрізняється від графічної діяльності учнів у процесі навчання образотворчого мистецтва. Основу першої складає раціонально-логічне навчання, а другої – емоційно-образне, вирішення пізнавальних завдань якого потребує переживання змістової сторони уроку, зацікавлення, натхнення, захопленості, творчої активності.

З урахуванням проаналізованих особливостей психофізіології дітей 6–7-річного віку в дисертації пропонується трактування *художньо-графічних умінь і навичок як усталених способів художньо-графічної діяльності учнів молодших класів, спрямованих на практичне оволодіння образно-виражальними можливостями графічного мистецтва.*

У дисертації обґрунтовано можливості образотворчого мистецтва у формуванні художньо-графічних умінь і навичок. Художньо-графічна діяльність належить до діяльності, у процесі якої поєднуються художньо-графічні уміння та сенсорномоторні навички. До сенсорномоторних навичок належать і графічні навички письма. "Образ дії" – "зорово-руховий образ літери" – аналітичний процес, який дітям у 6–7-річному віці підкорити дуже складно. Зорово-руховий образ літери – це уявлення про цілісний, закінчений рух руки при відтворенні літери на папері, який здійснюється на основі зорового уявлення про її форми, знання послідовності та її рухових елементів. Рухові елементи є закінченими відрізками руху руки, у яких, з одного боку, враховується форма відповідних зорових елементів, а з іншого – закономірності плавного і безвідривного відтворення їх на папері. Зорові елементи вказують на закінченість малюнка, на які й закономірно розчленовується у процесі його зорового сприйняття і які співвідносяться з певними формами: овалом, півовалом, лінією, лінією з заокругленням з двох сторін, лінією з петлею, лінією з четвертним овалом і плавною лінією.

Формування художньо-графічних умінь і навичок у процесі образотворчого мистецтва в цілому дозволяє розвивати та вдосконалювати координацію рухів руки під час письма і малювання, закріплювати навички гігієни письма (правильно сидіти, тримати олівець та пензлик, розташовувати аркуш на столі, доцільно рухати рукою), мотивувати вироблення навичок саморегуляції, розвивати сенсорні здібності дітей, ознайомлювати з базовими уявленнями про форму, пропорції, простір, композицію тощо, оволодівати технічними прийомами малювання кольоровими олівцями, фломастерами, крейдою, пастеллю, акварельними фарбами тощо, формувати творчий потенціал дитини, художню уяву, нестереотипне асоціативне мислення,

спостережливість. Одночасність формування художньо-графічних умінь і навичок та каліграфічних умінь й навичок дозволить оптимізувати процес навчання дітей 6-7-річного віку в загальноосвітніх школах.

У другому розділі – *"Методичне забезпечення процесу формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку"* – обґрунтовано модель формування художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

Процес формування художньо-графічних умінь і навичок у дітей 6–7-річного віку в дисертації пропонується розглядати в сукупності чотирьох взаємопов'язаних компонентів: *гігієнічного* (уміння і навички дотримання гігієнічних норм організації навчання, навичок правильних рухових дій в індивідуальному просторі, навичок тримання художньо-графічних інструментів); *техніко-графічного* (уміння орієнтуватися на площині аркуша, формоутворювальні графічні уміння та навички, уміння та навички використовувати художній матеріал у процесі графічної діяльності); *операційно-регулятивного* (уміння образної інтерпретації предметів та явищ навколишньої дійсності, сенсорно-регулятивні уміння та навички, уміння та навички "вправності рук" і контролювання їх зором); *художньо-діяльнісного* (індивідуальний стиль художньо-графічної діяльності молодших школярів, творчо-креативні вміння й навички художньо-графічної діяльності, уміння та навички самостійної художньо-графічної діяльності).

Відповідно структурі змісту художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в дисертації обґрунтовано систему ефективних методів їх формування: *інформаційно-рецептивні* (спостереження – знайомство дітей з навколишнім світом; обстеження – спеціально організований педагогом процес сприйняття предмета, коли чітко визначеній послідовності педагог виділяє сторони і властивості предмета, які повинні засвоїти діти, щоб потім успішно зобразити його в малюнку; поетапне надання зразка виконаного педагогом (наочність) – допомогти пригадати й уточнити порядок роботи над малюнком; демонстрування (показ способу дії) – оволодіння важливими та потрібними формотворчими рухами руки, спрямованими на передачу в малюнку, ліпленні, аплікації форми предмета; *репродуктивні* (повтор однакових елементів дає змогу дітям виправити свої помилки та поступово вивчити потрібний елемент; виконання формотворчих рухів у процесі художньо-графічної діяльності дає можливість свободи дії, що необхідна для творчості дитини); *евристичні* (діалог – здійснення аналізу ознак досліджуваного об'єкта, форми складної будови, складного контуру – бачення нової проблеми у традиційній ситуації, перенесення знань і умінь у нову ситуацію; знаходження правильної образотворчої дії – перетворення відомих способів діяльності та самостійне створення нових), *ігрові* (художньо-педагогічна драматургія – драматичне вирішення уроку; асоціативні порівняння як шлях активізації художнього мислення; імпровізація після прослуховування цікавої історії чи казки; рольові ігри – моделювання ситуації реального життя мистецтва в суспільстві). У реальному педагогічному процесі зазначені методи навчання застосовуються в діалектичній єдності. Вибір методу залежав від поставленого перед учнями завдання.

У дослідженні розроблено систему різноманітних форм навчання, що сприяють формуванню художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів, їх творчої особистості, подоланню труднощів у формуванні каліграфічних навичок письма, а саме: урок, індивідуально-практична робота (проводилася з окремими учнями, які проявляють особливий інтерес до образотворчого мистецтва), колективна робота (спільно розподілена діяльність вихователів і вихованців, ігрове інструментування дітей), творчі виставки, що дають змогу учням в цілому оцінити свої успіхи за деякий період та порівняти їх із успіхами учнів інших класів, міжкласові художньо-творчі змагання, які уможливлюють прояв самостійності, демонстрацію вміння оцінювати почуте та побачене та обґрунтовувати, художньо-графічний тренінг. Інноваційний характер пропонованої моделі полягає у використанні потенційних можливостей впливу художньо-образних знань і умінь молодших школярів на оптимізацію процесу формування графічних навичок письма в процесі навчання в загальноосвітніх школах.

У третьому розділі – *"Експериментальне дослідження процесу формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку"* – представлено критерії, показники та рівні сформованості художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку, проаналізовано хід констатувального та формувального експериментів.

З урахуванням вимог прогностичності, надійності та адекватності щодо досліджуваних явищ було розроблено систему критеріїв та якісних показників процесу формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку відповідно до базової структури цього феномена. *Ціннісно-орієнтаційний* критерій визначається сформованістю в учнів естетичного ставлення до дійсності; *показники* – сформованість у молодших школярів позитивного ставлення до гігієнічних вимог у школі, сформованість естетичного ставлення до дійсності, вираження емоційності суджень, розвиненість естетичного смаку молодших школярів на заняттях з образотворчого мистецтва, перенесення (інтерференції) на художньо-графічні уміння та навички емоційного потенціалу образотворчої діяльності. *Художньо-інформаційний* критерій фіксує формування та освоєння початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності; *показники* – сформованість умінь активно сприймати навчальну інформацію з образотворчого мистецтва, адекватне сприймання молодшими школярами художньо-образної мови у процесі образотворчої діяльності, вивчення та оволодіння початковою термінологією образотворчої діяльності, формування та освоєння початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності. *Операційно-регулятивний* критерій характеризується формуванням художньо-графічних умінь та навичок образотворчої діяльності; *показники* – сформованість елементарних умінь аналізу та синтезу базових художньо-графічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності, сформованість первинних умінь регулювання образотворчої діяльності, сформованість умінь поетапного виконання завдань образотворчої діяльності, оперування базовим обсягом художньо-графічних умінь і навичок з образотворчого мистецтва. Схематичне зображення моделі формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку на рис.1.

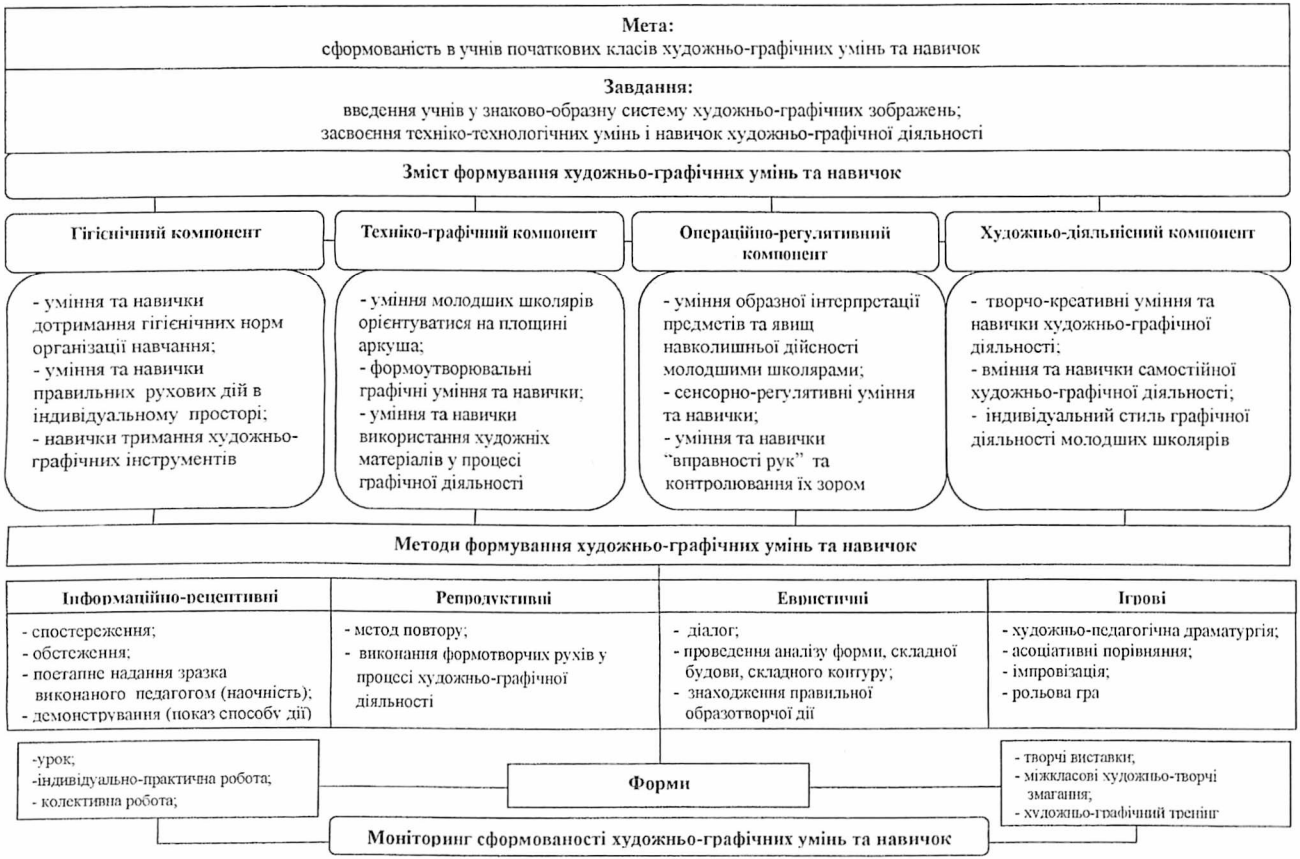

Рис. 1. Модель формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку

Творчо-практичний критерій розкриває особливості формування у молодших школярів творчої ініціативи та індивідуально-стильових художньо-графічних умінь та навичок; *показники* – самостійність користування набутими базовими художньо-графічними та художньо-технічними уміннями та навичками, креативне мислення на заняттях з образотворчого мистецтва, стильові художньо-графічні і художньо-технічні уміння та навички при виконанні завдань у процесі образотворчої діяльності.

Відповідно до системи критеріїв та показників сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку виокремлено три рівні функціонування досліджуваного феномена:

низький – репродуктивний рівень – формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку характеризується відсутністю системного сприйняття й оцінки художнього образу в творах образотворчого мистецтва, ще недостатньо сформований елементарний рівень знання художніх термінів; часткове використання образності графічної мови в процесі образотворчої діяльності, їх графічна діяльність відмічена творчою пасивністю, проте діти висловлюють емоційне ставлення до об'єкта, який вони зображують; молодші школярі дають словесно-образну оцінку об'єктів; порівняння та аналіз цих об'єктів дуже скупий та обмежений, тому виконані дітьми малюнки характеризуються художньо-графічною невиразністю; учні 6–7-річного віку володіють елементарними художньо-графічними уміннями та навичками, тому їх малюнки та завдання більш схематичні; діти на цьому рівні ще недостатньо використовують композиційні закономірності в малюнку, але вони можуть застосовувати формоутворювальні уміння та навички образотворчого мистецтва, а також часткові знання про пропорції, конструкції, силует, про частини та ціле, про колір та простір;

середній – продуктивний рівень – учні вже володіють навичками сприймання й оцінки художнього образу в творах образотворчого мистецтва, але не можуть його усвідомлювати; сформований елементарний рівень знання художніх термінів; можуть використовувати в своїх завданнях образність графічної мови, але творче вираження художнього образу в них ще недосконале; в процесі образотворчої діяльності на цьому рівні виражається нестійке емоційне ставлення до об'єкта, який зображують, але у формі словесно-образного опису вже присутні емоційні оцінки, в яких діти висловлюють свої переживання, виявляють спільні риси, можуть проводити порівняльний аналіз; демонструють різноманітність формоутворювальних умінь та навичок образотворчого мистецтва: через передачу пропорцій, конструкції, силуету, частин та цілого; поєднання окремих елементів у завданні грамотне та гармонійне й відповідає композиційним вимогам образотворчого мистецтва в своїх роботах діти застосовують набуті знання про колір та простір, однак ще не сформовані більш складні технічні та художньо-графічні уміння та навички, що і впливає на виражальну привабливість дитячих малюнків;

високий – творчий рівень – залежно від узагальнення художньо-графічних умінь та навичок показує сформованість навичок сприймання й оцінки художнього образу в творах образотворчого мистецтва; молодші школярі використовують

елементарну художню термінологію; у дітей цього рівня розвинене творче "мовлення", тобто сформоване уявлення про особливості образної мови різних видів образотворчого мистецтва, розуміння ролі засобів вираження в створенні художнього образу (певного стану, настрою, характеру тощо) твору мистецтва; цей рівень характеризується формуванням у молодших школярів творчої ініціативи та індивідуально-стильових художньо-графічних умінь та навичок; притаманне уміння виражати своє ставлення та емоційне переживання об'єкта, що зображується, словесно описувати зображене на рівні емоційно-естетичної оцінки здійснювати елементарний художній аналіз та синтез (порівняння, виявлення загальних рис розгорнутої художньої оповіді), що передає естетичні погляди, смаки, ідеали; у дітей сформовані базові формоутворювальні уміння та навички: форма, силует, частина і ціле, пропорції, конструкція, простір, початкові основи композиції, поняття про основні та додаткові кольори.

Сформульовані та обґрунтовані теоретико-методологічні положення щодо сутності, змісту та структури формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, специфіка педагогічного потенціалу та засобів образотворчого мистецтва визначили напрямок констатувального експерименту дослідження. Розробка та впровадження методики формування художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів ґрунтувалися на аналізі реальних результатів, якісних та кількісних показників сформованості графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку.

У процесі експериментального дослідження розроблено діагностичний інструментарій констатувального та формувального експериментів, який забезпечує виявлення рівня сформованості основних структурних компонентів художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів, а саме: анкета-гра "Правильно-Неправильно", графічний тест "Дерево" Є. Жюккерт – К. Кох, графічний тест вправності руки, графічний тест "Кактус" М.Панфілова, графічний тест "Домалюй фігури", списування тексту (за А.Назаренко, Н.Діптан).

Використання графічних методик, що ґрунтується на принципі проекцій, дозволяє інформативно діагностувати емоційне ставлення дитини до дійсності, виявити креативний потенціал учнів. Додатковою перевагою малюнкових методів є їх природність. Дитині легко зрозуміти тестову інструкцію, для виконання методик не потрібен високий рівень розвитку мовлення.

Використання зазначених методик діагностування дозволило зафіксувати на констатувальному етапі дослідження репродуктивний рівень сформованості художньо-графічних умінь та навичок у 62,7% учнів, продуктивний – у 31,3% молодших школярів, творчий – у 6 %. Аналіз результатів констатувального експерименту уможливив висновок щодо недостатнього рівню сформованості художньо-графічних умінь та навичок учнів, їх гіперактивність, не стабільність психофізичного розвитку, слабкість дрібних м'язів рук, обмеженість творчого потенціалу дітей в сфері графічного досвіду.

Метою формувального експерименту дослідження визначено порівняльну характеристика якісних змін у формуванні художньо-графічних умінь та навичок

дітей 6–7-річного віку експериментальної та контрольної груп, а також перевірку педагогічної ефективності розробленої моделі дослідження.

З метою забезпечення системності формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку на уроках образотворчого мистецтва дослідження проводилось у чотири етапи.

На першому *початковому* етапі учні ознайомлювались із основами образотворчої діяльності; їх спрямовували на активне опанування образотворчого мистецтва, на формування правильних рухових навичок і формоутворювальних рухів, створення зорового образу в процесі діяльності, первинне усвідомлення технічних навичок користування художніми інструментами та початкове формування графічних навичок образотворчої діяльності, вивчення базових художніх термінів. Початковий етап включав дванадцять занять. Елементи початкового етапу можна простежити на прикладі таких занять: "Килим із хвилястих ліній", "Поєднання квітів у букет". Учитель навчав дітей правильно тримати пензлик, ставити його перпендикулярно до аркуша паперу, проводити пензликом хвилясті лінії, не відриваючи руку від аркуша, розміщувати між ними кольорові кола. На цьому етапі формувалося поняття гармонійного заповнення площини аркуша зображенням (рівновага, відсутність пустот). Початковий етап авторської методики забезпечує високу мотивацію учнів до процесу навчання образотворчого мистецтва.

Другий *аналітичний* етап покликаний формувати в учнів художній смак, навички аналізувати форму предметів, забезпечувати поступовий якісній перехід художньо-графічних навичок в уміння, закріплювати навички тримання художніх інструментів, сприяти оволодінню навичками роботи з різними графічними матеріалами та використанню сумісних технік. Учні орієнтувалися на творчу діяльність, застосовуючи вже засвоєні художньо-графічні навички, що поступове переходять в уміння. Цей етап включав шістнадцять занять. Наприклад, метою заняття "Розгублена гусениця" є використання вже сформованих про навколишній світ вражень, набуття навичок аналізувати предмети круглої форми, виконання вправ на відтворення предметів круглої форми методом повторення, складання з кіл тіла гусениці, формування вміння в учнів об'єднувати окремі деталі форми в одне ціле та розвиток відчуття кольору.

На *синтетичному* етапі відбувалося закріплення у молодших школярів навичок спостереження за предметами та явищами навколишнього світу і проводити їх художній аналіз. Важливим було: усвідомлення процесу порівняння предметів за формою та ознаками, а також уміння використовувати ці знання в образотворчій діяльності; перетворення техніко-графічних навичок молодших школярів у сформовані уміння; усвідомлення та застосування набутих теоретичних знань, умінь та навичок з образотворчого мистецтва у творчому процесі. Цей етап передбачав двадцять вісім занять. На прикладі завдання "Танок рибок" мета педагога полягала в тому, щоб навчити учнів використовувати в композиції великі та маленькі зображення; закріпити відтворення навичок різних видів риб; розробити для цих риб стилізований "одяг"; малювати хвилясті лінії у вигляді моря. Під час

зображення води в морі діти повинні навчитися правильно розподіляти кольори. На третьому етапі у процесі образотворчої роботи учнів діяльність буде скерована на переосмислення вже вивчених та сформованих навичок. Набутий досвід оволодіння техніко-графічними уміннями та навичками допомагав дітям самостійно виконувати деякі завдання.

Четвертий етап – *закріплення дій* – включав: закріплення вміння порівнювати, аналізувати, синтезувати, визначати спільні та відмінні ознаки предметів та явищ; закріплення процесу формування рухових навичок; інтеграцію набутих навичок та умінь художньо-графічної діяльності; мотивування до їх творчого застосовування. На цьому етапі передбачено проведення шістнадцяти занять. Так, мета творчого завдання на тему "Казковий замок" полягає у вивченні властивостей кольорових олівців, подальшому вивченні комбінування різних геометричних фігур та форм, які використовуються при малюванні замку; засвоєнні поняття пейзажу, планів пейзажу, закріплення навичок композиційного розміщення та знань про розташування лінії горизонту. Важливим етапом є розвиток фантазії та уяви в процесі образотворчої діяльності. Кольорові олівці є більш складним графічним матеріалом для учнів у процесі діяльності, ніж фломастери й воскові крейди.

Етапи авторської методики навчання образотворчого мистецтва співвіднесені з етапами написання літер на уроках письма. Це дає молодшим школярам відчуття цілісності навчального процесу. Така система графічних вправ є впорядкованою сукупністю взаємопов'язаних і взаємозалежних навчальних елементів, що підпорядкована навчально-виховній меті вдосконалення графічних навичок письма.

Вибір та специфіка діагностичного інструментарію для формувального етапу експериментально-дослідної роботи зумовлені потребою комплексного аналізу стану сформованості гігієнічного, техніко-графічного, операційно-регулятивного, художньо-діяльнісного компонентів формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку. Вірогідність та достовірність результатів експерименту забезпечувалася застосуванням діагностичних методик та графічних тестів, які використовувалися на етапі констатувального дослідження. Вимірювання рівня сформованості художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів відбувалося поетапно за показниками визначених критеріїв та аналогічними до констатувального експерименту методиками. Завершальне діагностування формувального експерименту свідчить про статистично достовірну позитивну динаміку становлення художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів експериментальної групи порівняно з представниками контрольної (репродуктивний рівень: гігієнічний компонент –15,71% і 72,86%, техніко-графічний – 24,3% і 40%, операційно-регулятивний – 15,7% і 42,9%, художньо-діяльнісний – 8,6 % і 40%; продуктивний рівень: гігієнічний компонент – 51,43% і 20%, техніко-графічний – 41,4% і 48,6%, операційно-регулятивний – 54,3% і 47,1%, художньо-діяльнісний – 55,7% і 44,3%; творчий рівень: гігієнічний компонент – 32,86% і 7,14%, техніко-графічний – 34,3% і 11,4%, операційно-регулятивний – 30% і 10%, художньо-діяльнісний – 35,8% і 15,7%).

Таблиця 1

Динаміка формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку

Рівні	Компоненти															
	Гігієнічний				Техніко-графічний				Операційно-регулятивний				Художньо-діяльнісний			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%	а	%
Репродуктивний	51	72,9	11	15,7	28	40	17	24,3	30	42,9	11	15,7	28	40	6	8,6
Продуктивний	14	20	36	51,4	34	48,6	29	41,4	33	47,1	38	54,3	31	44,3	39	55,7
Творчий	5	7,1	23	32,9	8	11,4	24	34,3	7	10	21	30	11	15,7	25	35,8
Усього	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100

Аналіз наведених даних дозволяє зробити висновок про наявність чітко вираженої тенденції підвищення рівня сформованості всіх компонентів формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку. Встановлення достовірності результатів дослідження здійснювалося шляхом статистичного порівняння результатів контрольних та експериментальних групах з використанням λ – критерію Колмогорова-Смирнова. Отже, по завершенню експерименту у молодших школярів суттєво підвищилася мотивація до образотворчої діяльності. Значно зросли продуктивний та творчий рівні сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку в експериментальних групах порівняно з контрольними. Одержана різниця результатів двох груп є суттєвою (за критерієм Колмогорова-Смирнова $\lambda < 3{,}76$) і свідчить про доцільність використання запропонованого методичного забезпечення у процесі образотворчої діяльності молодших школярів.

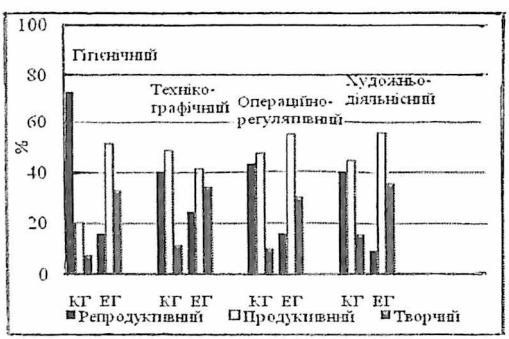

Рис. 2. Рівні сформованості компонентів художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку в контрольній та експериментальній групах у формувальному експерименті

Отже, проведений кількісний та якісний аналіз наведених результатів експериментальної та контрольної груп у процесі дослідно-експериментальної роботи доводить ефективність формування у молодших школярів експериментальної групи взаємодії всіх чотирьох компонентів (гігієнічного, техніко-графічного, операційно-регулятивного, художньо-діяльнісного) художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку. Поетапне оволодіння базовими художньо-графічними уміннями та навичками за авторською методикою вплинуло на формування в учнів стійких художньо-графічних умінь, що, сприяють їх творчому розвитку учнів, підвищення мотиваційного потенціалу образотворчої діяльності. Виявлена різниця результатів двох груп є суттєвою і свідчить про доцільність використання запропонованого методичного забезпечення у процесі образотворчої діяльності молодших школярів

Аналіз отриманих на всіх етапах дослідження результатів образотворчої діяльності молодших школярів дає підстави, що пропонована методика ефективно впливає на результативність процесу формування художньо-графічних умінь і навичок, збагачення художньо-естетичного досвіду учнів, мотивування їх до творчої діяльності, гармонізацію цілісної особистості дитини.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено нове вирішення проблеми формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в процесі образотворчої діяльності, що знайшло відображення в обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці методики, яка ґрунтується на системній взаємодії графічних та художньо-графічних умінь і навичок молодших школярів на уроках письма та образотворчого мистецтва.

Результати теоретичного й експериментального дослідження є підставою для таких висновків:

1. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив конкретизувати сутність, зміст, розробити структуру художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку та дозволив уточнити змістову сторону поняття "художньо-графічні уміння та навички" учнів молодших класів, які *трактуються як усталені способи художньо-графічної діяльності, які спрямовані на практичне оволодіння образно-виражальними можливостями графічного мистецтва.* Структура художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку функціонує на основі взаємодії чотирьох структурних компонентів: *гігієнічного* – уміння та навички дотримання гігієнічних норм організації навчання, уміння та навички правильних рухових дій в індивідуальному просторі, навички тримання художньо-графічних інструментів; *техніко-графічного* – уміння молодших школярів орієнтуватися на площині аркуша, формоутворювальні графічні уміння та навички при зображенні предметів та явищ, уміння та навички використовувати художній матеріал у процесі графічної діяльності; *операційно – регулятивного* – уміння образної інтерпретації предметів та явищ навколишньої дійсності молодшими школярами, сенсорно-регулятивні уміння та навички, уміння та навички "вправності рук" і контролювання їх зором; *художньо-*

діяльнісного – творчо-креативні вміння та навички художньо-графічної діяльності, уміння та навички самостійної художньо-графічної діяльності, індивідуальний стиль графічної діяльності молодших школярів. Пропоноване структурування художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів сприятиме їх успішному формуванню в процесі навчання письму засобами образотворчого мистецтва та може забезпечити швидкий та тривалий результат цього процесу.

2. Розроблено та експериментально перевірено модель формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в процесі їх образотворчої діяльності. Взаємодія компонентів моделі реалізується у процесі цілеспрямованого впливу системи методів навчання: інформаційно-рецептивного (спостереження, обстеження, поетапне надання зразка виконаного педагогом (наочність), демонстрування (показ способу дії); репродуктивний (метод повтору, виконання формотворчих рухів у процесі художньо-графічної діяльності); евристичні (діалог, проведення аналізу форми, складної будови, складного контуру, знаходження правильної образотворчої дії), ігрові (художньо-педагогічна драматургія, асоціативні порівняння, імпровізація, рольові ігри, адаптовані до дітей молодшого шкільного віку). У педагогічному процесі зазначені методи застосовувалися у навчанні в діалектичній єдності. Вибір методу залежить від поставленого перед учнями завдання.

Обґрунтовано систему різноманітних форм навчання, які сприяють формуванню художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів, подоланню труднощів у формуванні каліграфічних навичок письма, а саме: урок, індивідуально-практична робота, колективна робота, творчі виставки, міжкласові художньо-творчі змагання, художньо-графічний тренінг.

3. У дослідженні розроблено та обґрунтовано систему критеріїв (ціннісно-орієнтаційний, художньо-інформаційний, операційно-регулятивний, творчо-практичний) сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку. *Ціннісно-орієнтаційний* критерій визначається показниками: сформованість у молодших школярів позитивного ставлення до гігієнічних вимог у школі; сформованістю естетичного ставлення до дійсності; вираження емоційної забарвленості суджень, розвиненістю естетичного смаку молодших школярів на заняттях з образотворчого мистецтва; перенесення (інтерференція) на художньо-графічні вміння та навички емоційного потенціалу образотворчої діяльності. *Художньо-інформаційний* критерій характеризується сформованістю умінь активного сприймання навчальної інформації з образотворчого мистецтва; застосуванням молодшими школярами художньо-образної мови у процесі образотворчої діяльності; опануванням початковою термінологією образотворчої діяльності; формуванням та освоєнням початкових художньо-технічних умінь та навичок у процесі образотворчої діяльності. *Операційно-регулятивний* критерій характеризується сформованістю елементарних умінь аналізу та синтезу базових художньо-графічних умінь та навичок, первинних умінь регуляції образотворчої діяльності, умінь поетапного виконання завдань образотворчої діяльності, оперування базовим обсягом художньо-графічних умінь і навичок з образотворчого мистецтва. *Творчо-практичний* критерій характеризується сформованістю умінь самостійного

користування набутими базовими художньо-графічними та художньо-технічними уміннями та навичками, креативним мисленням на заняттях з образотворчого мистецтва, стильовими художньо-графічними та художньо-технічними уміннями та навичками під час виконання завдань у процесі образотворчої діяльності.

Виокремлено три рівні сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку (репродуктивний, продуктивний, творчий) залежно від узагальнення в них особливостей образотворчої діяльності учнів початкової школи. Констатувальним експериментом зафіксовано недостатній рівень сформованості художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку, який характеризується елементарними художньо-графічними знаннями, уміннями та навичками, як правило, не узгодженими з завданнями та процесом навчання письму.

4. Розроблена та експериментально перевірена методика формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку засобами образотворчого мистецтва, яка реалізується шляхом опанування учнями елементарними основами кольорознавства і формотворення, ознайомлення з художніми матеріалами, початкового засвоєння засобів художньої виразності при вирішенні художньо-творчих завдань, освоєння низки композиційних прийомів і просторових завдань на елементарному рівні. Організаційно-методичне забезпечення виступає як фактор оптимізації процесу формування не тільки художньо-графічних умінь та навичок, а й умінь і навичок письма. Завдяки ідентичним формоутворювальним рухам, створенню зорового образу, формуванню навичок аналізу і синтезу різних предметів, усвідомленню процесу порівняння предметів молодші школярі переносять та застосовують набуті уміння і навички з образотворчого мистецтва на уроках письма в початковій школі.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики. Зафіксовано позитивну динаміку стану сформованості компонентів художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку експериментальних груп порівняно з контрольними (творчий рівень: гігієнічний компонент – 32,86% і 7,14%, техніко-графічний компонент – 34,3% і 11,4%, операційно-регулятивний компонент – 30% і 10%, художньо-діяльнісний компонент – 37,2% і 8,6%).

5. Автором розроблені навчально-методичні матеріали, які можуть бути використані викладачами, методистами, вчителями, студентами художніх спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів, при написанні посібників та підручників, при проведенні уроків образотворчого мистецтва у початковій школі. Теоретичні висновки й експериментальні дані дисертаційного дослідження можуть слугувати основою для оновлення змісту образотворчого навчання дітей 6–7-річного віку в початковій школі.

6. Результати впровадження в навчальний процес авторської методики формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку в процесі навчання образотворчого мистецтва дозволяють запропонувати такі практичні рекомендації щодо її реалізації в педагогічній діяльності: досягати цілісного зорового сприймання дитиною графічного образу літери, дотримуватись взаємозв'язку та

взаємозалежності навчальних елементів уроків письма і образотворчого мистецтва, забезпечувати драматургійне вирішення уроку, заснованого на логіці розвитку художнього образу, включати елементи колективної творчої діяльності, продовжувати вироблення каліграфічної техніки за межами періоду навчання грамоті.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми та засвідчує необхідність подальшої її розробки за такими напрямками: виявлення специфіки впливу образотворчій діяльності на психологічний стан молодших школярів під час навчання (психологічне здоров'я), активізація пізнавально-творчих засад образотворчої діяльності молодших школярів, поліхудожній розвиток молодших школярів на засадах системно-цілісної взаємодії мистецтв.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Білгородська О.Є. Формування готовності дітей дошкільного віку до навчання у процесі образотворчої діяльності / О.Є. Білгородська // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського: Збірник наукових праць. – № 5-6. – О.: ПДПУ, 2007. – С. 274-279.

2. Білгородська О.Є. Вплив образотворчого мистецтва на формування готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі / О.Є. Білгородська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 14. Теорія та методика мистецької освіти: збірник наукових праць. – Вип. 5. (10) – К.: НПУ, 2007. – С.165-167.

3. Білгородська О.Є. Інноваційні технології як засіб оптимізації педагогічного процесу / О.Є. Білгородська // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського: Збірник наукових праць. – № 6-7. – О.: ПДПУ, 2008. – С. 139-143.

4. Білгородська О.Є. Образотворче мистецтво як засіб формування готовності дітей до навчання у школі / О.Є. Білгородська // Образотворче мистецтво у контексті сучасності: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ, 2008. – С.98-102.

5. Білгородська О.Є. Педагогічні особливості процесу формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6–7-річного віку / О.Є. Білгородська // Науковий записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія № 22. – Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2008. – С. 33-37.

6. Білгородська О.Є., Бабченко О.В. Історико-педагогічні аспекти розвитку дитячого малювання дітей 6–7-річного віку як предмет наукового дослідження / О.Є. Білгородська, О. В. Бабченко // Вісник прикарпатського університету імені В. Стефаника № 24. Серія педагогіка. – Івано-Франківськ, 2008. – С.44-51.

7. Білгородська О.Є., Бабченко О.В. Образотворче мистецтво як засіб психофізіологічної корекції дітей 6–7-річного віку // Наша школа (науково-методичний журнал). – 2009. – № 2. Одеса. – С.32-35.

8. Білгородська О.Є. Методи та форми оптимізації процесу формування художньо-графічних умінь і навичок дітей 6–7-річного віку / О.Є. Білгородська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №14. Теорія та методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – Вип. 13 (18). – К. : НПУ, 2012. – С.121-129

9. Білгородська О.Є. Образотворче мистецтво: навчальна програма : 1 клас / Олена Євгеніївна Білгородська. – Одеса : Астропринт, 2012. – 36 с.

АНОТАЦІЇ

Білгородська О.Є. **Методика формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво). –Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, – Київ, 2012.У дисертації здійснене теоретичне узагальнення й пропонується новий погляд на проблему формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку.

Доведено, що педагогічний потенціал образотворчого мистецтва забезпечує формування всіх компонентів художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів. Розкрито сутність, зміст та структуру формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку.

На основі дослідно-експериментальної роботи апробовано систему критеріїв та показників формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку, виявлені три рівні формування художньо-графічних умінь та навичок (низький – репродуктивний, середній – продуктивний, високий – творчий).

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-методичне забезпечення формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку, яке ґрунтується на інноваційній методиці формування художньо-графічних умінь та навичок молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, що виступає чинником впливу на формування графічних та каліграфічних навичок письма.

Обґрунтовано ефективні форми та методи формування художньо-графічних умінь та навичок дітей 6-7-річного віку. Теоретичні висновки й експериментальні дані дисертаційного дослідження можуть слугувати основою для оновлення змісту програм з образотворчого навчання дітей 6-7-річного віку у початковій школі. Розроблені навчально-методичні матеріали можуть бути використані викладачами, методистами, вчителями, студентами художньо-графічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів, під час написання посібників та підручників, при проведенні уроків образотворчого мистецтва у початковій школі.

Ключові слова: молодший шкільний вік, художньо-графічні уміння та навички, образотворче мистецтво, графічні навички письма, художньо-графічна діяльність.

Белгородская Е.Е. **Методика формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста.** – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогичных наук по специальности 13.00.02. – теория и методика обучения (изобразительное искусство). – Национальний педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации разработана и экспериментально проверена методика формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста на уроках изобразительного искусства. Инновационность методики заключается в воздействии на систему формирования графических умений и навыков изобразительной деятельности младших школьников. Методика реализуется путем системного формирования и усвоения художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста, овладения учащимися элементарными основами цветоведения и формообразования, ознакомления с художественными материалами, начального усвоения средств художественной выразительности при решении художественно-творческих задач, освоения ряда композиционных приемов и пространственных задач на элементарном уровне.

На основе анализа психолого-педагогической литературы, которая посвящена проблеме исследования, уточнена сущность понятия "художественно-графические умения и навыки". *Художественно-графические умения и навыки рассматриваются как устоявшиеся способы художественно-графической деятельности учащихся младших классов, направленные на практическое овладение и использование образно-выразительных возможностей графического искусства.*

Формирование художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста показывает, что процесс происходит исключительно в конкретной целенаправленной деятельности, которая объединяет весь спектр художественно-графической подготовки. В диссертации выделены и обоснованы структурные компоненты формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста: гигиенического, технико-графического, операционно-регулятивного, художественно-деятельностного.

Гигиенический компонент объединяет умения и навыки соблюдения гигиенических норм организации обучения, навыки правильных двигательных действий в индивидуальном пространстве, навыки работы с художественно-графическими инструментами. Технико-графический компонент исследуемого феномена проявляется в умении младших школьников ориентироваться на плоскости листа бумаги, выполнять формообразующие графические умения и навыки, использовать умения и навыки работы с художественными материалами в процессе графической деятельности. Операционно-регулятивный компонент заключается в умении образной интерпретации предметов и явлений окружающей действительности младшими школьниками, сенсорно-регулятивных умениях и навыках, умениях и навыках "ловкости рук" и контролем их зрением. Художественно-деятельностный компонент характеризуется индивидуальным стилем художественно-графической деятельности младших школьников, творческими креативными умениями и навыками художественно-графической деятельности, умениями и навыками её самостоятельности.

Обоснована система критериев формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста (ценностно-ориентационный, художественно-информационный, операционно-регулятивный, творчески-

практический), которые обеспечивают полноценное диагностирование всех структурных компонентов исследуемого феномена.

Также выделены три уровня формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста (репродуктивный, продуктивный, творческий) в зависимости от особенностей изобразительной деятельности детей.

Констатирующим экспериментом зафиксирован недостаточный уровень сформированности художественно-графических умений и навыков. Результаты формирующего эксперимента подтвердили эффективность предлагаемого организационно-методического обеспечения. Формирующий эксперимент показал положительную динамику формирования компонентов художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста экспериментальной группы по сравнению с представителями контрольной группы (творческий уровень: гигиенический компонент – 32,86% и 7,14%, технико-графический компонент – 34,3% и 11,4%, операционно-регулятивный компонент – 30% и 10%, художественно-деятельностный компонент – 37,2% и 8,6%).

Обоснована эффективность форм и методов формирования художественно-графических умений и навыков детей 6-7-летнего возраста. Теоретические выводы и экспериментальные данные диссертационного исследования могут служить основой для обновления содержания программ по изобразительному искусству для детей 6-7-летнего возраста в начальной школе. Разработанные учебно-методические материалы могут быть использованы преподавателями, методистами, учителями, студентами художественных специальностей высших педагогических учебных заведений, при написании пособий и учебников, при проведении уроков изобразительного искусства в начальной школе.

Ключевые слова: младший школьный возраст, художественно-графические умения и навыки, изобразительное искусство, графические навыки письма, художественно-графическая деятельность.

Belgorodska O. E. **Methodology for development of graphic arts skills and abilities in 6–7-year-old children.** – Manuscript.

Candidate of educational sciences thesis, in specialiti 13.00.02 – education theory and methodology (fine arts). – National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2012.

The dissertation focuses on theoretical generalization and proposes a new perspective on the issue of developing graphic arts skills and abilities in 6-7-year-old children.

It has been proven that the educational potential of fine arts provides for the development of all components of graphic arts skills and abilities in primary school age children, and the nature, essence, and structure of the process by which graphic arts skills and abilities develop in 6-7-year-old children has been defined.

Using scientific research, the system of criteria and indicators that help define the development of graphic arts skills and abilities in 6-7-year-old children has been tested,

and, respectively, three graphic arts skills and abilities development levels have been formulated: low – reproductive, medium – productive, and high – creative.

Organizational and methodological grounds for the development of graphic arts skills and abilities in 6-7-year-old children has been heoretically justified and experimentally checked based on innovative fine arts methodology used for developing graphic arts skills and abilities in primary school age children which, in turn, influence the development of graphic and calligraphic components of handwriting.

The effectiveness of forms and methods used in developing graphic arts skills and abilities in 6-7-year-old children has been validated. Theoretical conclusions and experimental data presented in the dissertation may serve as the basis for revising fine arts education curriculum for 6-7-year-old children in primary school. Educational methodology materials have been designed for use by teachers, methodology developers, teachers, and post-graduate students majoring in graphic arts education, when designing textbooks and educational materials for teaching fine arts in primary school.

Keywords: primary school, graphic arts skills and abilities, fine arts, graphic components of handwriting, graphic arts.

Підписано до друку 04.12.2012.
Обсяг 0,9 авт. арк. Формат 60x84/16.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 826.

Надруковано у друкарні видавництва "Астропринт"
(Свідоцтво ДК № 1373 від 28.05.2003 р.)
м. Одеса, вул. Разумовська, 21.
Тел./факс: (0482) 37-14-25, 37-24-26, 33-07-17.
www.astroprint.odessa.ua; www.fotoalbom-odessa.com

НБ НПУ
100161229